

# Centrale registre og forskning

af Jens Andresen, Forhistorisk Arkæologi, Århus Universitet

*De centrale registre for oldsager og arkæologiske feltundersøgelser har en lang og ærverdigg tradition her i landet. Digitaliseringen heraf kom også hurtigt i gang i forhold til andre lande. Et stort problem ved udformningen af disse digitale registre er dog, at de primært tjener administrative og ikke forskningsmæssige interesser. Herved gør man det meget vanskeligt at udnytte de centrale registre og deres indhold til fremme for en videnskabeligt baseret vidensdannelse og derved opstår der en meget stor ubalance mellem indsatsen i marken og det videnskabelige udbytte. Det kollektive ejerskab til kulturarven er derfor mere ideel en reel.*

Olfert Voss fremlagde i KUML 1966 en artikel om "Dokumentationsproblemer indenfor arkæologien". Han beskriver her planerne om at oprette et central-kartotek over danske oldsager og anlæg: "Dette skulle være et fælles kartotek for alle landets forskere, hvori alt eksisterende og kommende materiale i alle landets samlinger skulle registreres;" (Voss 1967:97).

Voss erkendte selv, at det var et omfattende projekt, der her var taget livtag med, og at det alene af den grund kunne være vanskeligt at gennemføre. Men der var et andet forhold, han var mere bekymret over: "Selv om materialet i magasinerne er fælles eje, er det sådan set kun den, der ved, at det er der, der virkelig ejer det. En gennemført dokumentation, som er en slags mekanisering af noget af hukommelsesarbejdet, vil gøre en del af den enkeltes viden overflødig, og derfor vil mange i første omgang være imod en sådan form for dokumentation, lige-som ældre tiders håndværkere til at begynde med var imod maskinerne, fordi de indskrænkede værdien af en del af deres arbejdskraft." (Voss 1967:98)

Nu er Voss's ideer og tanker over 40 år gamle og stammer fra en tid, hvor "elektronhjernen" blandt de fleste arkæologer sås som et satanisk monstrem egnet til beregning af raketbaner, men så heller ikke mere. Men den teknologiske udvikling er gået hurtigt, således at der i dag kan vælges mellem centrale, decentrale og distribuerede løsninger: data om samtlige genstande og anlæg, samtlige udgravningsberetninger nogensinde produceret her i landet kan lagres i enheder, der ikke fylder mere end en tommelfingernegl. Trådløs kommunikation gør det muligt at aktualisere oplysninger om hvad som helst, hvor som helst, når som helst. De

teknologiske muligheder er således til stede for en omfattende og dybtgående forskningsmæssig anvendelse af det betydelige arkæologiske data-materiale, der i dag nærmest udelukkende skabes digitalt. Udnyttes disse muligheder til gavn for forskning? I dette bidrag vil jeg prøve at vurdere forskellige centrale registre her i landet, deres brugbarhed til faglige formål (=forskning) og komme ind på spørgsmål om ejerskab til samlinger og dokumentation.

Men først lidt jura. For spørgsmålet om centrale registre er Museumslovens §11 stk. 1 relevant. Her siges, at "De statslige kulturhistoriske museer og kunstmuseer indberetter løbende genstande og dokumentation til det kulturhistoriske centralregister eller til det centrale register over kunstværker" og §39 "Kulturministeren fører et kulturhistorisk centralregister og et centralt register over kunstværker. Kulturministeren stiller registrene til rådighed for offentligheden og relevante myndigheder". For spørgsmålet om forskningens adgang, er lovens §2 stk. 5 relevant. Den siger, at det hører til museernes formål "at stille samlinger og dokumentation til rådighed for forskningen og udbrede kendskabet til forskningens resultater."

Disse få linjer i gældende lovgivning kan læses som, at det genstandsmateriale, der løbende kommer ind til museerne og den dokumentation, der løbende produceres, skal indberettes til DKC og skal stilles til rådighed for de der har et forskningsmæssigt anliggende. Genstande og dokumentation fra arkæologisk undersøgelsesvirksomhed, som de kulturhistoriske museer som bekendt har ansvar for, er ikke undtaget.

**De centrale registre**

DKC anses i gældende administrative praksis ikke mere som et meningsfyldt begreb (dkconline.dk). I stedet anses "Fund og Fortidsminder" at være mere dækkende. Den næste databasegeneration "4F" – der inkluderer nævnte og de "Fredede Fortidsminder" – er på trapperne, således at der inden for overskuelig fremtid skabes en enkelt indgang til både de udpegede kulturarvsarealer og til samtlige stedfæstede fund og fortidsminder, fredet eller ej. Selvom "Fund" er nævnt i denne sammenhæng, spiller genstandsmaterialet af naturlige årsager en mindre rolle i dette register. Dette indeholder ikke den primære dokumentation, men henvisninger til dokumentationen i museernes arkiver.

Et andet centralt register er REGIN, der har et vist indholdsmæssigt overlap med DKC. Det er ud fra Museumsloven uklart, hvilken status dette register har, men Bekendtgørelse nr. 1512 § 7 fra 2006 omtaler museernes genstande og pligten til at lade disse registrere centralt. Det må bl.a. være REGIN, der her tænkes på her, idet REGIN kan fungere som en central registrant over genstandsmaterialet. I REGIN kan man også indberette museumssager, herunder sager om arkæologiske undersøgelser.

Det tredje register der skal omtales er MUD – Museernes UdgravningsData. Dette er ikke et centralt register med statslig forankring, men et frivilligt samarbejdsprojekt for de fleste museer med arkæologisk ansvarsområde. Formålet med MUD er at udvikle og drive en database til brug for den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. Fordelen med MUD er bl.a., at udgravningsdata bliver lagret centralt, således at risikoen minimeres for at de dyrebare data kan forsvinde ud i den blå luft. Samtidig er MUD en stor hjælp i forbindelse med beretningsarbejdet, idet de indtastede data ved et taste-tryk flyder ind i et automatisk genereret dokument, der opfylder gældende retningslinjer for KUAS's beretningsvejledning.

Samarbejdsformen omkring MUD blev grundlagt i forbindelse med fastlæggelsen af en fælles museal GIS-platform, MapInfo, et samarbejde, der organisatorisk er fortsat inden for "Arkæologisk GIS-forum", AGF. Som del af udviklingsarbejdet vil der i samarbejde med KUAS stiles mod, at data så vidt muligt kun skal indtastes en gang, således at

de relevante oplysninger til DKC/4F og REGIN kan flyde videre så gnidningsfrit som muligt. For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at planerne om et centralt, digitalt beretningsarkiv for arkæologiske undersøgelser, som omtalt hos H. J. Hansen i Arkæologisk Forum nr. 4 fra 2001, er skrinlagte. Der ser således foreløbig ikke ud til, at det topografisk ordnede centrale Beretningsarkiv på Nationalmuseet får en digital afløser.

Sammenholdes jura og de eksisterende centrale registre, så er der skabt mulighed for at varetage indberetning af genstande og dokumentation fra arkæologiske undersøgelser i hertil indrettede centrale registre. Da disse er WWW-baserede, så har alle adgang hertil. Genstandsmaterialet, f.eks. i form af billeder, såvel som dokumentationen, er dog ikke direkte tilgængelige, men kun indirekte, via brugerflade og søgeord. Derfor er adgangsveje og søgebegreber vigtige i vurderingen af de centrale registres anvendelighed for forskningsformål. Adgangen til data registreret i MUD er bundet til det enkelte museum. Der er endnu ikke fundet en procedure for, hvorledes det enkelte museum kan stille denne dokumentation til rådighed for andre end egne betroede medarbejdere.

**Praksis**

Et er lovgivning og rammer for dens realisering, noget andet er, om loven bliver fulgt op. Spørgsmålet er således: bliver lovens intentioner efterlevet i praksis? Lad mig starte med DKC/4F. Konsulteres dkconline.dk (www.dkconline.dk), ses det, at registreringen af fortidsminder i et landsdækkende perspektiv er meget uensartet. Den geografisk største del af landet mangler stadig at blive tastet ind. Det heterogene billede der herved skabes over allerede kendte kulturspor, er fra et fagligt synspunkt beklageligt. Der introduceres herved uensartetheder, der leverer et basalt set selvskabt skævere billede af fund og fortidsminders geografiske spredning, end nødvendigt er.

Dette kan givetvis udlægges som et luksusproblem, men i forhold til administrationen af Museumslovens kapitel 8, herunder kravet om arkivalisk kontrol, må mangler i DKC-basen også fra det enkelte museums side opleves som administrativt uhensigtsmæssigt. Flere museer er i gang med at gøre noget ved sagen, bl.a. i forbindelse med ny-

berejsningen af de fredede fortidsminder (se f.eks. Haue & Pedersen 2008), men det sker så vidt jeg ved for det pågældende museums eget initiativ og regning. Andre museer var for år tilbage mere heldige at få udgifterne til retro-inddateringen betalt af det daværende centralregister.

For REGIN's vedkommende kan lignende anføres. Flere museer med pæn bemanding glimrer ved deres fravær. Ganske få søgninger i REGIN afslører hurtigt, at de fleste museers registrering er mangelfuld i enhver henseende. Sammenlignes de lovgivningsmæssigt fastlagte rammer med deres indholdsmæssige udfyldning, må man således desværre konstatere, at registreringen er heterogen og usystematisk. Disse registre tjener tydeligvis ikke forskningsformål.

### Brugerflader og adgangsveje

En vurdering af brugerfladerne, adgangsvejene og søgebegreberne for DKC og REGIN ud fra et forskningsmæssigt synspunkt, er meget enkelt: de tjener ikke forskningsformål.

REGINs brugerflade er udformet så minimalistisk, som overhovedet muligt. Sammenligner man REGIN med f.eks. det norske dokumentations-projekt, som er et tilsvarende initiativ, falder REGIN totalt igennem. Som besøgende på hjemmesiden føler man sig ikke velkommen. Hvis man ikke på forhånd ved, hvad der kan være tastet ind, finder man intet. Hvis man gætter lidt og starter søgninger på ting og sager man på forhånd har kendskab til, bliver man hurtigt skuffet over status i registreringerne: der er store mangler. Går man skridtet fuldt ud for at se, hvilke supplerende oplysninger der er registreret, så bliver man atter skuffet. Langt de fleste felter er ladet blanke.

I sin nuværende version tillader DKConline kun, at man kan besvare "Where is what" spørgsmål, og ikke "What is where". I designet for "4F" er denne mangel fjernet, så der er håb. Men som DKConline har fungeret hidtil, kan man ikke danne sig overblik over fund og fortidsminder fra bestemte perioder eller andre kriterier. Brugerfladen er skabt til den arkivalske kontrol og intet andet.

En mulighed for forskningsmæssig anvendelse foreligger selvfølgelig, hvis man kender indgangs-

nøglen, som er SB-nummeret. Dette nummer skal kendes for atter at finde journalnumrene på de museumssager, der indeholder oplysningerne for de arkæologiske undersøgelser, man måtte være interesseret i. En anden mulighed foreligger ved at slå op i årgang efter årgang af AUD, hvor der findes en kronologisk ordnet oversigt og korte beskrivelser af udgravningsresultaterne, samtidig med at SB-nummeret er anført. Problemet er dog, at AUD fra 2002 ikke mere bliver opdateret systematisk, således at denne mulighed er reduceret i forskningsmæssig værdi.

En dybere analyse af MUD vil sprænge rammerne for dette bidrag. Hvad brugerfladen angår, er muligheden for søgning på tværs af museumssager, som er det overordnede, organiserende princip i MUD, simpelthen ikke til stede. Man kan kun foretage søgning i en enkelt sag ad gangen, forudsat at man har adgang hertil, forstås. Yderligere problematisk er det, at der ikke er draget omsorg for, at der er sammenhæng mellem dokumentationsmaterialet og anlægs-, lag- og fundlister. På denne måde er der tale om en uheldig fortsættelse af Beretningsarkivets mangel på selv samme. Plan- og profiltegninger er som bekendt udeladt fra beretningerne og uden direkte adgang til dette og uden sammenhæng mellem dokumentationsmaterialet, tekst og lister er en forskningsmæssig anvendelse særdeles besværlig og tidsrøvende. Her kræves en ændring af KUAS's beretningsvejledning så hurtigt som muligt. Da KUAS ikke foretager kontrol af de indsendte beretninger, bør man endvidere sikre sig, at der stilles krav om, at museerne kan dokumentere en formaliseret procedure for selvkontrol af beretningerne.

### Afslutning

De centrale registre, deres indhold, brugerflader og adgangsveje er tydeligvis ikke skabt til at fremme forskningsformål, nærmest tværtimod. Der er ikke sket en udvikling af den digitale infrastruktur for at fremme en forskningsmæssig anvendelse af resultaterne af musernes udgravningsvirksomhed.

Vil man derfor søge efter årsager til, hvorfor der i dansk arkæologi er et så stort misforhold mellem ressourcer anvendt til udgravning og faglig vidensdannelse, så er mangler i den digitale infrastruktur afgjort en af faktorerne.

Ser vi således Olfert Voss' artikel for over 40 år siden i retrospekt, så kan der afgjort peges på fremskridt. Men de konkrete løsninger indfrier ikke de perspektiver Olfert Voss så i udvikling af nye centrale registre og dokumentationsformer. Den

teknologiske udvikling har ikke været udnyttet med henblik på en øget tilgængelighed til kulturarven – og uden denne er det principielle fælles ejerskab mere en ideel end reel størrelse.

## Litteratur

Hansen, Henrik Jarl 2001

Etableringen af et arkiv til digitalt udarbejdede udgravningsberetninger. En ny opgave for Det Kulturhistoriske Centralregister  
*Arkæologisk Forum* nr. 4, maj 2001.

Haue, N. & Pedersen, M.W. 2008

Den digitale herredsberetning – genfundne fortidsminder på gamle kort.

Nordjyllands Historiske Museums Årsberetning 2008

Voss, Olfert 1967

Dokumentationsproblemer indenfor arkæologien.  
*KUML* 1966: 97-134.

## Link

[dkconline.dk](http://dkconline.dk)

<http://www.dkconline.dk/html/menu2/omdkc.htm>

[www.dkconline.dk](http://www.dkconline.dk)

<http://www.dkconline.dk/html/menu2/status.htm>